

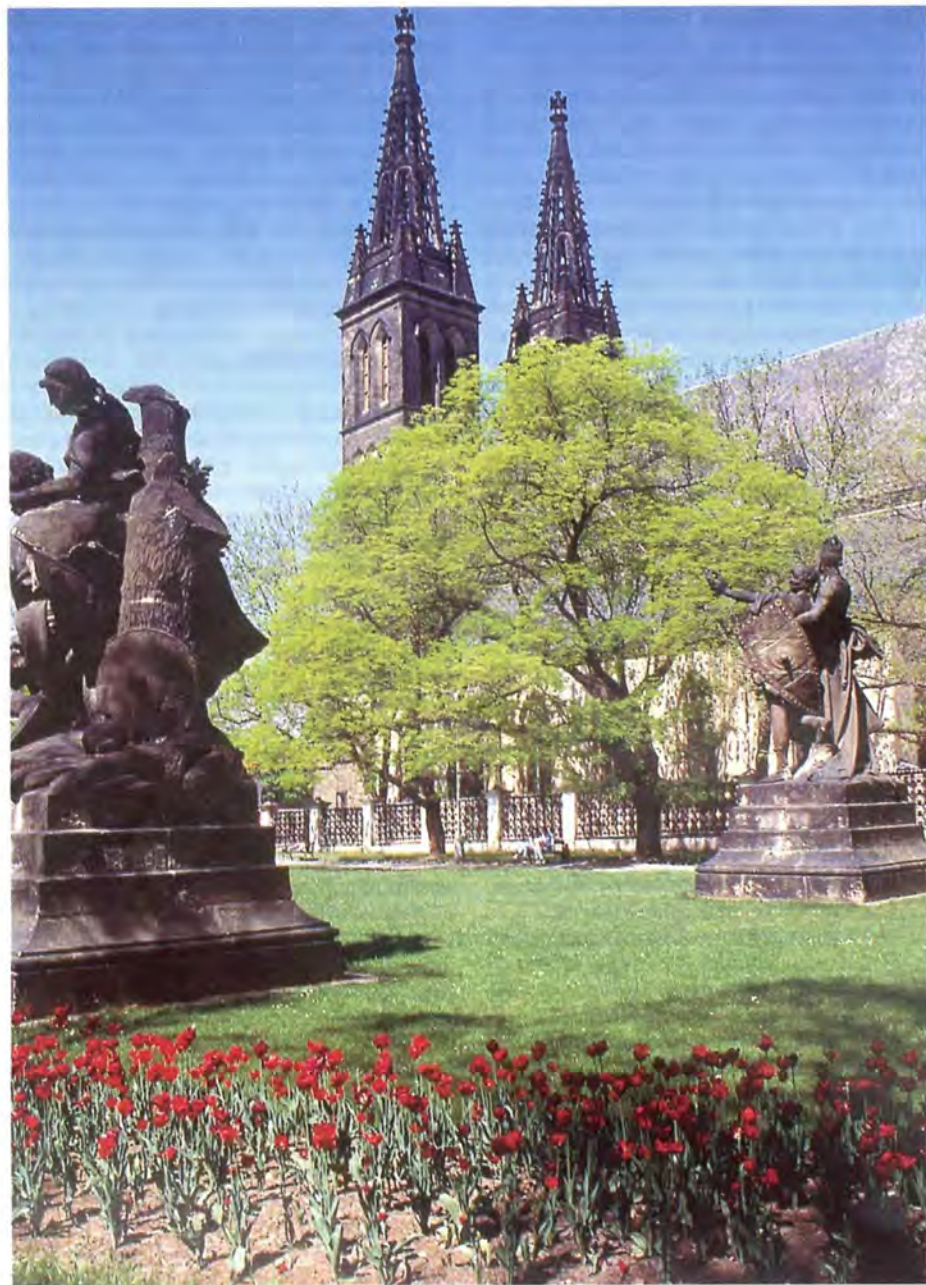
Zelené klenoty pražských parků

Anna Skalická

Jako klenoty můžeme označovat zlaté mince, šperky, kolekci uměleckých předmětů, obrazů apod., ale stejně tak nesmírnou hodnotu představují i četné dřeviny našich parků, kolem nichž možná často bezmyšlenkovitě chodíme a pospícháme za jiným, v daném okamžiku důležitějším cílem. A tak míváme americký druh, pouze vzácné u nás vysazovaný, nebo přehlédneme drobný keř asijského původu nebo nenápadný strom již málo pěstovaný (neboť i dřeviny podléhají určitému módnímu trendu). Mnohdy i nevelký jedinec může být zajímavější než obrovský strom. Srovnáme-li někdy až nevzhlednou a nevelkou borovici osinatou (*Pinus arista-*

ta), dosahující na svých původních stanovištích v Severní Americe věku až přes 4 000 let (Živa 2000, 6: 282–286), bývá pro nás většinou zajímavější než staré exempláře topolů, které rychle rostou, často se vysazují a tak se stávají běžnými dřevinami naší krajiny.

Praha je známá nejen svými stavebními památkami, ale i četnými parky a zahradami, původně soukromými, později veřejnými. Zvláštní postavení mezi nimi mají botanické zahrady — Botanická zahrada Univerzity Karlovy a Pražská botanická zahrada v Troji. Na jejich dřeviny poukážeme pouze výjimečně; zasloužily by si totiž samostatné pojednání.

Zajímavé a cenné dřeviny najdeme jak mezi jehličnany, tak mezi listnáči (správněji mezi nahosemennými a krytosemennými). V první skupině je jistě vhodné vyzdvihnout pamodřiny líbezně (*Chrysolarix amabilis*, syn. *Pseudolarix kaempferi*), které byly před lety vysazeny v Královské oboře (Stromovce); svými svazečky jehlic připomínají modřiny, avšak jehlice vyrůstají na mnohem delších brachyblastech (zkrácených větvíčkách) a šišky jsou za zralosti rozpadavé; jejich původním rozšířením je Čína. Dále ve Stromovce nalezneme mohutné exempláře tisovce dvouřadého (*Taxodium distichum*), jejichž kuželovité koruny se na podzim zbarvují do hnědavé barvy a teprve potom jehlice opadávají. Nápadné jsou též kolem kmenů vyrůstající dýchací kořeny — pneumatofory, které napomáhají dýchání, neboť tisovec roste ve své vlasti, Severní Americe, v trvale zamokřených půdách. Svým celkovým vzhledem, způsobem opadávání jehlic s celými brachyblasty avšak bez pneumatoforů jsou tisovcům podobné metasekvoje čínské (*Metasequoia glyptostroboides*), dřeviny pocházející ze střední Číny. V pražských parcích je několik těchto krásných stromů, např. v Královské zahradě, v zahradách Na Valech nebo v obou botanických zahradách. S oblibou bývá vysazován opadavý jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*), jeho mohutné samčí nebo samičí stromy s vějířovitými listy zdobí mnohé veřejné plochy např. Královskou a Nosticovu zahradu, Vojanovy a Havlíčkovy sady nebo park na Karlově náměstí. I když se zeravec východní či tůje východní (*Platycladus orientalis*, syn. *Thuja orientalis*, *Biota orientalis*) pěstuje často, jistě si dva unikátní stromy rostoucí ve Vrtbovské zahradě zaslouží pozornosti. V této zahradě proběhla v letech 1990–98 rozsáhlá celková rekonstrukce, ale tyto stromy zůstaly zachovány (škoda, že v krásné publikaci o pražských parcích jsou vedeny jen jako *Thuja* sp.). V Praze jsou zastoupeny i další rody z čel. cypřišovitých; upozorníme však pouze na krásného jedince cypřišku nutka (*Chamaecyparis nootkatensis*) ve Vojanových sadech proti zásobnímu skleníku, s typickými převýšenými větvíčkami a kulovitými šiškami, jejichž semenné šupiny jsou opatřeny nápadným hrotem. Do téže čeledi patří i pazerav sbíhavý (*Libocedrus decurrens*), jehož zdravé a dekorativní exempláře najdeme v Pražské botanické zahradě; bohužel největší strom pazeravu u nás, zdobící terasu zámku v Troji, skácela vichřice. Protější zoologická zahrada je doplněna též četnými vzácnými dřevinami. Z nahosemenných uvidíme poblíž dolní stanice lanovky mohutné kryptomerie japonské (*Cryptomeria japonica*), charakteristické srpovitě zakřivenými a kýlnatými jehlicemi a kulovitými šiškami, které mají na semenných šupinách tuhé špičaté výrůstky. Nedaleko roste další vzácný jehličnan, jeden z „mamutích stromů“ — sekvojovec obrovský (*Sequoiadendron giganteum*), dosahující v horských lesích Kalifornie až přes 100 m výšky. Další dva statné stromy sekvojovce zdobí centrální louku Pražské botanické zahrady a jeden strom je v areálu

Oblíbená dřevina jerlín japonský (Sophora japonica), jehož mohutné jedince najdeme např. na Vyšehradě. Nazývá se též letní akát, protože listy připomíná trnovník akát. Foto K. Gregor

Hortenzie popínavá (*Hydrangea petiolaris*) porůstající skálu alpina v zámeckém parku v Průhonících je největším exemplářem tohoto druhu u nás. Foto K. Gregor

zásobní zahrady Pražského hradu. Narozdíl od příbuzného velikána, sekvoje vždyzelené (*Sequoia sempervirens*), má listy v podobě šídlovitých šupin a vejcovité šišky 5–8 cm dlouhé. Listy sekvoje jsou jehlicovité, šišky pouze kolem 2 cm délky a u nás se venku celoročně nepěstuje. Z čel. borovicovitých (*Pinaceae*) stojí za zmínku celá řada druhů, avšak připomeneme pouze, že se v Praze pěstují i cedry; nejlépe patrný jedinec roste v zahradě bývalého švýcarského velvyslanectví na Pražském Hradě. Z borovic je zajímavá borovice ohebná (*Pinus flexilis*), zastoupená v Havlíčkových sadech, nebo tamní b. vejmutovka (*P. strobus*) rostoucí pod vinicí. Svou pravidelnou korunou je nejkrásnějším jedincem tohoto druhu v Praze. Velký počet borovic osinatých (*P. aristata*) přinášejících šišky je v Pražské botanické zahradě. V univerzitní zahradě Na Slupi je málokdy pěstovaná borovice Bungeova (*P. bungeana*), jejíž borka se odlupuje podobně jako u platanu a jehlice vyrůstají ve svazečcích po třech.

Mezi listnáči si musíme vážit nejen mohutných stromů, ale i drobnějších keřů, které mohou být cennými dřevinami. V parku na Karlově náměstí jistě budí pozornost Pražanů několik zimolezů Purpurových (*Lonicera × purpusii*), neboť rozkvétají koncem zimy nebo časně zjara a jejich slabě nažloutlé květy jsou nápadně vonné. Dalším nedočkavým keřem je kalina vonná (*Viburnum farreri*, syn. *V. fragrans*), jejíž narůžovělé květy se objevují třeba i pod sněhem; najdeme ji např. v Chotkových sadech, Královské zahradě, na Karlově náměstí poblíž Roczlova pomníku nebo u vchodu do Vojanových sadů. Málo pěstovaným a nenápadným keřem je korunatka klaná (*Stephanandra incisa*), která hustými větvemi pokrývá zidky pod místodržitelským letohrádkem v Královské oboře. Na stejném svahu vyrůstá i hortenzie popínavá (*Hydrangea petiolaris*), šplhavá liána přidržíující se podkladu drobnými přičepivými kořínky. Ve větším počtu jsou tyto hortenzie vysazeny ve Vrtbovské zahradě při zdi oddělující sousední Vratislavskou zahradu. V blízkosti hortenzií se popíná i zajímavý zimolez Henryův (*Lonicera henryi*), charakteristický dvoupyskými červenými květy a stálezelenými listy, což je mezi četnými druhy zimolezů vzácností. Dalším nápadným druhem je z. zákrovnatý (*L. involucrata*), s květy žlutými a plody černými, podepřenými zveličelými červenými listeny; je vysazen při východu z metra na Karlově náměstí poblíž sochy K. Světlé. Fialové peckovice jsou u dřevin jistě ojedinělé; typické jsou např. pro krásnoplodku Bodiněrovu (*Callicarpa bodinieri*), keř z čel. sporyšovitých (*Verbenaceae*) pěstovaný v zoologické zahradě.

Uprostřed dřezovec trojtrnný (*Gleditsia triacanthos*). V paždí listů vyrůstají úžlabní brozky drobných květů a dlouhé trny, které bývají na kmenech rozvětvené. Foto V. Zelený ♦ *Tilia platyphyllos* (vlevo dole). Její vlastní je střední Čína, kde roste v horách v nadmořské výšce 1 400–2 800 m ♦ Málokdy pěstovaná borovice Bungeova (*Pinus bungeana*), vpravo dole. Snímky K. Gregora, pokud není uvedeno jinak

Některé listnáče dosahují v pražských parcích úctyhodných rozměrů. I když se platan javorolistý (*Platanus hispanica*, syn. *P. acerifolia*) pěstuje často, jistě je nutno obdivovat jedince v Maltézské či Kinského zahradě nebo na Kampě. O značné velikosti svědčí i torzo stromu tohoto druhu ve střední části parku na Karlově náměstí. Rovněž jerlín japonský (*Sophora japonica*) je oblíbená dřevina. Obrovští jedinci zdobí dolní část Kinského zahrady, trávníkové plochy Vrchlického sadů nebo i ulice a náměstí: např. ulici Apolinářskou, Jiráskovo nám. Nejen mohutný, ale i vzácně pěstovaný je dub uherský (*Quercus frainetto*) v Královské oboře; z dalších druhů dubu jsou zde d. cer (*Q. cerris*), d. bílý (*Q. alba*), d. velkokvětý (*Q. macranthera*), d. marylandský (*Q. marilandica*), d. bahenní (*Q. palustris*) nebo již pouze část (avšak pečlivě ošetřená) dubu velkoplodého (*Q. macrocarpa*). Také pavlovně plstnatá (*Paulownia tomentosa*) patří pro své dekorativní velké listy a fialové květy k oblíbeným parkovým dřevinám. Největší exemplář v naší republice najdeme v zahradě Na Valech, kde má ideální podmínky pro svůj růst: chráněnou polohu obrácenou k jihu.

V městských parcích je velmi zřídka pěstovanou dřevinou americký křehověvec (žlutník) žlutý (*Cladrastis lutea*). Starý strom zdobí trávník Nosticovy zahrady a vyznačuje se velkými lichozpeřenými listy se střídavými listy; bílé květy jsou uspořádány v převyšlých latách. Naopak vzpřímené laty drobných žlutých květů jsou typické pro svitel latnatý (*Koeleria paniculata*), který zakončuje plochu parku na Karlově náměstí proti soše K. Světlé. Mohutné svitely tvoří stromoradii např. v ulicích Šmilovského a Uruguayské na Vinohradech. Před vchodem do Štefánikovy hvězdárny na Petříně vyrůstá velmi zajímavý papírovník čínský (*Broussonetia papyrifera*), zástupce čel. morušovníkovitých (*Moraceae*). Na kmenu má typické řady oranžových čoček a listy až 20 cm dlouhé jsou měkce chlupaté. Původní je v Číně a Japonsku, z jeho dřeva se vyrábí velmi jemný papír.

Na jediném místě v Praze — v Havlíčkových sadech — se pěstuje americký ořešák skalní (ořechoplodý, *Juglans microcarpa*, syn. *J. rupestris*). Nalezneme ho při cestě nad vinicí a poznáme podle drobných kopinatých lístků lichozpeřených listů a malých kulovitých plodů, pouze 2–3 cm v průměru. Cenný je i ořešák popelavý (*J. cinerea*), vysazený v Kinského zahradě nedaleko letohrádku; typické jsou jeho podlouhle vejcovité, lepkavě chlupaté plody.

I když se většina okrasných rostlin pěstuje pro ozdobné květy, existuje řada druhů zajímavých svými plody. Mezi ně jistě patří již zmíněná krásnoplodka a dále též maulura jablkovitá (*Maclura pomifera*, syn. *M. aurantiaca*), strom přirozeně rozšířený ve střední a jižní části USA. Ozdobou jsou kulovitá plodenství, 8–14 cm v průměru, zelená, za zralosti naoranžovělá, připomínající pomeranče; u nás opadávají ještě nedozrálá a nejsou jedlá. Dva stromy můžeme především na podzim obdivovat v pražské zoo. Zajímavé jsou i hnědé až 45 cm dlouhé řemenovité lusky dřezovce trojtrnného (*Gleditsia triacanthos*), který můžeme nalézt též v parku na Karlově náměstí poblíž sochy Elišky Krásnohorské. Naopak krátké lusky, pouze 9–15 cm, avšak tuhé, kožovité má samičí strom nahovětve kanadského (*Gymnocladus dioica*, syn. *G. canadensis*). Roste v téže parku, v blízkosti dětského hřiště nebo v zahradách Na Valech, Královské oboře atd. Někdy poutají pozornost i souplodí některých šácholanů; tato souplodí zdřevnatělých měchyřků jsou vzpřímená, šišticovitá (ve staré češtině šách = šiška) a po otevření měchyřků se obnažují velká červená semena. Šácholany či magnolie se pěstují především pro velké květy; š. Soulangeův (*Magnolia × soulangiana*) se hojně vysazuje pro své velké růžové květy, ale japonský š. kobus (*M. kobus*) je dřevinou vzácnou. Má čisté bílé květy, které se rozvíjejí brzy na jaře ještě před vývinem listů. Největší strom tohoto druhu v Praze roste v Královské zahradě; další pěkné exempláře najdeme v zahradě Na Valech a ve Vojanových sadech, kde

Vlevo nahoře dýchací kořeny tisovce dvouřadého (*Taxodium distichum*) ♦ Větvička tisovce dvouřadého se zkrácenými větvičkami (*brachyblasty*), na nichž vyrůstají jehlicovité listy; na podzim opadávají jehlice i s *brachyblasty* (vpravo nahoře) ♦ Vlevo dole větvička pazera-vu sbíhavého (*Libocedrus decurrens*). Šišky tvoří tři páry semenných šupin, pouze na prostředním páru jsou semena ♦ Zajímavá kulovitá plodenství maulury jablkovité (*Maclura pomifera*) v ČR většinou nedozrávají a opadávají ještě zelená (vpravo dole). Snímky V. Zeleného

roste též několik ted' už vzácných mišpulů německých (*Mespilus germanica*) připomínajících jabloně; dříve se pěstovaly běžně a jejich malvice s dlouhými vytrvalými kališními cípky se konzumovaly jako ovoce.

K pokrytí zdí nebo pergol se často používá wistarie čínská (*Wisteria sinensis*), liána s lichozpeřenými listy a časnými fialovými květy ještě před listy. Hartigovská zahrada na Pražském hradě se vyznačuje jedincem, jehož převíslá květenství dosahují až 50 cm a další exemplář má plné květy!

Zatím jsme představili některé zajímavé druhy dřevin, ale několik slov si zaslouží i výpěstky vzniklé v kultuře nebo převzaté z volné přírody a udržované v zahradnické praxi, tzv. kultivary. Liší se od původních výchozích druhů často vzrůstem, odchylným zbarvením listů, květů nebo plodů atd. V Královské oboře na okraji rybníka roste (jako jediný v Praze) dekorativní platan javorolistý (*Platanus hispanica* 'Suttneri'), jehož listy jsou žlutobíle panašované. V tomto parku najdeme též dub letní s listy zlatožlutými (*Quercus robur* 'Concordia') nebo tentýž druh s listy hluboce členěnými až téměř ke střední žilce (*Q. robur* 'Pectinata'), dále dub zimní s listy úzce kopinatými, mělce nepravidelně laločnatými (*Q. petraea* 'Mespilifolia'). Až k bázi členěné listy má javor mléč (*Acer platanoides* 'Dissectum') rostoucí v Havlíčkových sadech a v zahradě Kinských. Nepravidelně zastříhané listy má kultivar lípy velkolisté (*Tilia platyphyllos* 'Laciniata') v Královské oboře a v Královské zahradě. Velmi nápadné bývají u dřevin kultivary s pokroucenými větvemi; mezi ně patří jistě líska obecná (*Corylus avellana* 'Contorta'), již dlouho pěstovaná při jižním okraji Královské zahrady. Především v bezlistém stavu během zimního období vynikne nádherná textura tohoto keře.

Zmínku by si jistě zasloužilo mnoho dalších dřevin zastoupených v parcích Prahy a samozřejmě četné taxony pěstované v obou pražských botanických zahradách, ale to by bylo náplní pro celou publikaci. Cílem tohoto příspěvku je upozornit čtenáře na bohatství, které naše parky obsahují, a na nutnost je chránit a zabránit svévolnému ničení. Esteticky jistě nepůsobí povalující se hloučky lidí na trávnících, volně pobíhající psi mezi dětmi nebo vyšlapané zkratky přes zelené plochy. U nás nemáme tak ideální podmínky pro údržbu travnatých ploch, jako je tomu v západní Evropě, naše prostředí je sušší, závlivka nedostatečná, proto vstup na trávníky tyto plochy velmi ohrožuje. Budeme-li mít kladný vztah k našim zeleným hodnotám, přispějeme ke krásě Prahy a ke zlepšení prostředí, ve kterém žijeme.